

УДК [94:323.2:352](477.86)»1918/1919»
DOI: 10.33402/ukr.2018-31-54-78

Андрій КОРОЛЬКО

*кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії України і методики викладання історії
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
ім. Василя Стефаника»*

*ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7435-5806>
e-mail: korolko_andr@ukr.net*

СТАНОВЛЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ УКРАЇНСЬКОЇ ВЛАДИ НА СНЯТИНЩИНІ ПЕРІОДУ ЗУНР (1918–1919)

Розглянуто форми активізації національного руху на Снятинщині напередодні розпаду Австро-Угорської імперії і початку української революції на західноукраїнських землях. Простежено формування осередків української влади у краї під час Листопадового зриву 1918 р. Висвітлено суспільно-політичні процеси на Снятинщині. Розкрито особливості законодавчого забезпечення процесу формування й діяльності місцевих органів влади й управління, правоохоронних органів, збройних сил. Проаналізовано кроки влади щодо вирішення земельного питання та діяльності харчової управи. Схарактеризовано санітарний стан на теренах повіту, виявлено причини масового поширення інфекційних захворювань та висвітлено процес боротьби місцевої влади з епідеміями. Для кращого вивчення цієї проблеми опубліковано виявлені маловідомі документи з питань державного будівництва краю.

Ключові слова: Снятинщина, Покуття, віче, повітова рада, жандармерія, збройні сили, судова система, повітова харчова управа, санітарний стан, епідемія.

Західноукраїнська Народна Республіка (ЗУНР) – втілення державницьких устремлінь українців Галичини, Буковини й Закарпаття. Звістка про встановлення української влади у м. Львові 1 листопада 1918 р. облетіла всі куточки Східної Галичини. Не стояла осторонь процесу державотворення і Снятинщина. Там формувалася новий місцевий державний та адміністративний апарат, крок за кроком простежувався процес творення і становлення української державності.

Мета статті – комплексно дослідити становлення й функціонування органів української влади на території Снятинщини в період ЗУНР. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: демонстрація форми активізації національного руху на теренах краю напередодні розпаду Австро-Угорської імперії і початку української революції; простеження формування осередків української влади під час Листопадового зриву 1918 р.; висвітлення суспільно-політичних процесів на

Снятинщині; розкриття особливості законодавчого забезпечення процесу формування й діяльності місцевих органів влади й управління, правоохоронних органів, збройних сил; аналіз кроків влади щодо вирішення земельного питання та діяльності харчової управи; характеристика санітарного стану на теренах повіту, виявлення причин масового поширення інфекційних захворювань і висвітлення процесу боротьби місцевої влади з епідеміями.

Важливе джерело для вивчення проблеми – неопубліковані матеріали, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (м. Київ) (далі – ЦДАВО України) та Центральному державному історичному архіві України в м. Львові (далі – ЦДІАЛ України). Мені вдалося опрацювати справи ф. 3982 ЦДАВО України, що містить детальні статистичні дані про поширення епідемій у Снятинському повіті, вказівки та розпорядження органів державної влади у справі покращення санітарного стану в містах і селах краю тощо¹. У ф. 3521 цього архіву міститься неопублікована стаття М. Левицького про військове судівництво в Українській Галицькій армії (УГА)². У ф. 146 ЦДІАЛ України перебуває цікавий матеріал про організацію народного віча в м. Снятині проти окупації Східної Галичини поляками напередодні проголошення ЗУНР³, а у ф. 581 містяться свідчення про організацію судової системи і збройних сил краю та списки українських воїнів-інвалідів Снятинщини, які потребували соціальної

¹ Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 3982 Державний секретаріат внутрішніх справ ЗУНР. Оп. 1. Спр. 1 (Витяги з «Вістника державних законів» та розпорядження санітарного відділу Секретаріата внутрішніх справ про боротьбу з заразними захворюваннями. 1919 р.). 21 арк.; Спр. 2 (Зведені звіти по Західно-Українській Народній Республіці про санітарний стан повітів. 1919 р.). 36 арк.; Спр. 4 (Листування з українським посольством у Відні і Будапешті про боротьбу з епідемією тифу на території Західно-Української Народної Республіки. 13 лютого – 17 квітня 1919 р.). 34 арк.; Спр. 5 (Листування з секретаріатом внутрішніх справ про матеріальну допомогу госпіталів, закупку медикаментів, збільшення лікарів та взагалі медичного персоналу, про улаштування зручних помешкань для госпіталів. 2 лютого 1919 р. – 17 травня 1919 р.). 26 арк.; Спр. 7 (Листування з секретаріатами шляхів Західно-Української Народної Республіки і дирекції залізниць Західно-Української Народної Республіки та податковим урядом в Станиславіві про боротьбу з епідеміями черевного та сипного тифів. 10 березня – 11 травня 1919 р.). 5 арк.; Спр. 8 (Листування з Секретаріатом військових справ Західно-Української Народної Республіки про реквізицію ліків, про боротьбу з антисанітарним станом в містах, про нестачу лікарів). 19 арк.; Спр. 10 (Листування з повітовими комісаріатами про санітарний стан в повітах. 1919 р.). 55 арк.; Спр. 13 (Листування з повітовими комісаріатами в Радехові, Стрию, Станіславі, Самборі, Сокалі, Скалаті, Снятині про санітарний стан в повітах, асигнування грошей на боротьбу з епідеміями та заразними хворобами та про призначення лікарів на роботу до госпіталів. 26 лютого 1919 р. – 15 травня 1919 р.). 143 арк.; Спр. 17 (Листування з окремим лікарями про прийом їх на роботу та боротьбу з епідеміями, про закупку медикаментів та інше. 1 лютого – 6 травня 1919 р.). 13 арк.

² ЦДАВО України. Ф. 3521 (Український військовий табір в Йозефові. Культурно-просвітний кружок). Оп. 2. Спр. 157 (Стаття Левицького М. «Військове судівництво в УГА». Рукопис. 28 лютого 1921 р.). 7 арк.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДІАЛ України). Ф. 146 (Галицьке намісництво, м. Львів). Оп. 4. Спр. 5193 (Матеріали про протести українського населення Галичини проти окупації Західної України польськими буржуазними властями (протести, звіти донесень та ін.). 1916–1918 рр.). 173 арк.

допомоги⁴. Надзвичайно цінні рукописні документи архіву Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ), що перебувають у Національній бібліотеці м. Варшави, які я виявив у листопаді 2017 р. У низці скриньок – багато архівних справ про формування й діяльність органів влади й управління, правоохоронних органів, збройних сил, харчової управи та санітарного відділу Снятинського повіту тощо⁵. Доповнює виявлені матеріали архівних і бібліотечних установ України та Республіки Польщі невелика приватна колекція документів з організації державного будівництва ЗУНР на Снятинщині жителя смт Заболотова Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. Романа Павловича Білика⁶.

Чимало інформації з досліджуваної проблеми почерпнуто з періодичних видань центральних інституцій і повітових органів влади ЗУНР: «Діло» (жовтень–листопад 1918 р.), «Република» (лютий–квітень 1919 р.), «Покутський вістник» (листопад 1918 – травень 1919 р.), «Нове життя» (грудень 1918 – квітень 1919 р.), «Народ» (лютий–травень 1919 р.), «Громадський голос» (лютий–травень 1919 р.), «Січковий голос» (листопад 1918 – квітень 1919 р.), «Новини» (березень–квітень 1919 р.) «Станиславівський голос» (листопад–грудень 1918 р.) та ін. Загалом, джерелознавча цінність газетної періодики досліджуваної доби полягає в тому, що тут невеликими дописами поміщували матеріали з питань державного, національного, культурного, освітнього будівництва, практичної діяльності місцевих органів управління, суспільно-політичного та громадського життя Снятинщини.

⁴ ЦДДАЛ України. Ф. 581 (Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР). Оп. 1. Спр. 96 (Законопроекти, розпорядження та обіжники уряду ЗУНР про державну адміністрацію, вибори до сейму ЗУНР, земельну та грошову реформи, оплату вчителів та ін. 1918–1919 рр.). 65 арк.; Спр. 146 (Накази та оперативні звіти начальної інтендантури Галицької армії при КЕА [Команді етапу армії] та окружних командувань в Коломиї, Самборі та Чорткові. Березень 1919 р. – жовтень 1919 р.). 143 арк.; Спр. 157 (Списки інвалідів б. австрійської армії в громадах Коломийського повіту. Березень 1919 р. – квітень 1919 р.). 139 арк.; Спр. 159 (Списки інвалідів б. австрійської армії в громадах Снятинського повіту. Березень 1919 р.). 52 арк.

⁵ Zakład Rękopisów Biblioteki Narodowej w Warszawie (далі – BN. OR.). Skr. 23 XXIV.1(7). 1460. XII.2–27 (mf nr 87263). Wydarzenia listopada 1918 r. We Lwowie, Przemyślu i Lubaczowie. 1918. 344 k.; Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016). Urząd Żywnościowy URL. Materiały do działalności Urz. Ż. w Stanisławowie i powiatowych urzędów żywnościowych 1918–1919. 1639 k.; Skr. 25 XXIV.14 (mf nr 92037). Sekretariat Spraw Wewnętrznych URL: Wydział Sanitarny (korespondencja, telegramy), opracowanie dra Iwana Kurowca, Czerwony Krzyż, wykazy lektury, komisariaty powiatowe, szpitale polowe. 1916–1920. 1284 k.; Skr. 25 XXIV.18 (mf nr 95082). Zachodnioukraińska Republika Ludowa. Komisariaty powiatowe i komendy wojskowe. Raporty, meldunki, korespondencja. 1918–1919. – 1172 k.; Skr. 26 XXIV.28 (mf nr 87503). Dokumentacja finansowa i materiałowa Ukraińskiej Armii Galicyjskiej (UGA). 1918–1921. 523 k.; Skr. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037). Ukraińska Rada Narodowa Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej. Zachodnie Tereny Ukraińskiej Republiki Ludowej. Państwowy Sekretariat Spraw Wewnętrznych w Stanisławowie. 1918–1922. 1102 k.; Skr. 28 XXXI.8 (mf nr 97227). ZUNR, UNR. Archiwum wojskowe i cewilne. Fragmenty. 1918–1920. 397 k.

⁶ Із приватної колекції Білика Романа Павловича, жителя смт Заболотів Снятинського р-ну Івано-Франківської обл. Ф. 1. (Матеріали з історії Західно-Української Народної Республіки). Спр. 2. 1 арк.; Спр. 3. 1 арк.; Спр. 6. 1 арк.

Вартісні для дослідження проблеми і свідчення очевидців подій В. Воробця⁷, О. Кузьми⁸ й інших⁹, які стосуються встановлення української влади на Покутті, зокрема й на Снятинщині, в листопаді 1918 р.

Чимало українських вчених досліджували історію ЗУНР: О. Карпенко¹⁰, В. Великочий¹¹, М. Кугутяк¹², М. Литвин¹³, С. Макарчук¹⁴, І. Монолатій¹⁵, О. Павлишин¹⁶ та інші, проте не звернуто уваги на становлення і функціонування органів української влади на Снятинщині. Частково заторкували цю проблему М. Бажанський¹⁷, В. Харитон¹⁸ та автор цієї статті¹⁹.

Упродовж 1918 р. Австро-Угорська імперія перебувала в умовах загальної кризи. Водночас західні українці – під впливом процесів національного державотворення на Наддніпрянщині. У березні в багатьох повітах Східної Галичини, зокрема й на Снятинщині, пройшли масові віча на честь проголошення самостійності Української Народної Республіки (УНР) і підписання Берестейського мирного договору. Зокрема, на початку весни віче відбулося в м. Заболотіві Снятинського повіту²⁰.

⁷ Воробець В. 1 листопада 1918 р. у Коломиї. *Український скиталець*. 1920. № 1. С. 19–23.

⁸ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. Львів: Червона Калина, 1931. 448 с.

⁹ Д. М. Листопадові дні в Коломиї. *Коломия й Коломийщина. Збірник споминів і статей про недавнє минуле*. Філадельфія: Видання Комітету Коломиян, 1988. С. 751.

¹⁰ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія / відп. ред. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Сіверсія, 2001. 627 с.

¹¹ Великочий В. Джерела до вивчення державного будівництва в ЗУНР. Івано-Франківськ: Плай, 2003. 278 с.; Великочий В. Національно-політичні процеси на Покутті в період ЗУНР. *Коломия давня і нова: міська цивілізація в історії та культурі: матеріали регіональної науково-теоретичної конференції, присвяченої 600-річчю надання Коломій магдебурзького права* (Коломия, 27 жовтня 2005 р.) / за ред. І. Монолатія. Коломия: Вік, 2005. С. 77–91.

¹² Кугутяк М. Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX – 1939 р.). Івано-Франківськ, 1993. 200 с.; Кугутяк М. Історія української націонал-демократії (1918–1929). Київ; Івано-Франківськ: Плай, 2002. Т. 1. 536 с.

¹³ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919. Львів, 1998. 488 с.; Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. Львів, 1995. 368 с.

¹⁴ Макарчук С. Українська Республіка галичан. Нариси про ЗУНР. Львів: Світ, 1997. 192 с.

¹⁵ Монолатій І. Місто двох республік і диктатури. Коломийські сцени Української революції. Івано-Франківськ: Галицько-Українська Накладня ім. Якова Оренштайна, 2018. 656 с.; Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки. Коломия, 2000. 80 с.

¹⁶ Павлишин О. Організація цивільної влади ЗУНР у повітах Галичини (листопад–грудень 1918 року). *Україна модерна*. Львів, 1999. Ч. 2–3. С. 132–139.

¹⁷ Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Гаслова енциклопедія. Дітройт, 1983. 256 с.; Бажанський М. Відновлення Української Держави 1918 року. Збірник матеріалів із поясненнями та вступним словом зладив Михайло Бажанський. Дітройт, 1979. 88 с.

¹⁸ Харитон В. Покутяни: Літературно-документальний диптих: у 2-х ч. Снятин: Прут Принт, 2010. 272 с.; Харитон В., Тимофійчук М. Снятин над Прутом. Нариси історії міста та околиць від найдавніших часів до початку ХХ століття. Снятин: Прут Принт, 2003. Ч. 1. 224 с.

¹⁹ Королько А. Українські повітові ради Покуття періоду ЗУНР: структура і практична діяльність (листопад 1918 – травень 1919 р.). *Галичина. Науковий і культурно-просвітний краєзнавчий часопис*. До 95-річчя утворення Західно-Української Народної Республіки. 2014. Ч. 25–26. С. 91–114; Королько А. Становлення й функціонування органів української влади на Покутті в період існування Західно-Української Народної Республіки (1918–1919 рр.). *Вісник Прикарпатського університету. Історія*. Івано-Франківськ, 2011. Вип. 20. С. 57–70.

²⁰ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923. Документи і матеріали: у 5-ти т. / кер. роботи і відп. ред., автор передм. О. Карпенко. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2001. Т. 1.

Нова хвиля народних віч на підтримку ідеї об'єднання з Наддніпрянською Україною прокотилася у вересні 1918 р. Більшість із них закінчувалися ухваленням постанов про рішуче неприйняття можливості прилучення до Польщі й утворення окремого українського коронного краю у складі реформованої Австро-Угорської імперії. Показова в цьому резолюція народного віча в м. Снятині за підписом Василя Стефаника від 21 вересня 1918 р.: «Всі Українці Снятинської Землі протестують от-сим урочисто і привселюдно проти всяких змагань якого-небудь прилучення Східної Галичини до будучої Польщі, укріплюють свій протест народньою присягою, що ані ніхто із живих Українців повіту ані ніхто із їх потомків ніколи-преніколи не узнає польської приналежності державної ні то польського суверена, будь ним князь, великий князь, король чи президент або який иньший репрезентант тої польської держави, що дальше п'януть всяку через польських політиків форсовану комбінацію прилученя Східної Галичини до Польщі як нужденний політичний морд всеї української нації в Галичині а урочисто клятьбою одностайно і однодушно зобов'язуються всім таким насильним змаганням супротивити силу діла до послідної кроплі крови»²¹.

На початку осені внаслідок несприятливого для Габсбургів перебігу Першої світової війни виникла загроза розпаду імперії. Щоб її врятувати, 16 жовтня 1918 р. цісар видав маніфест про федеративний устрій держави, в якому «кожне плем'я на території, яку воно заселяє, творить свій власний державний організм».

Для вирішення долі українських земель, що перебували у складі Австро-Угорщини, українські парламентарії 18 жовтня 1918 р. скликали у м. Львові Установчі збори, які проголосили Українську Національну Раду (УНРаду) з повноваженнями парламенту. У першому маніфесті від 19 жовтня 1918 р. вона проголосила Українську державу на українських етнічних землях імперії, закликавши до її розбудови всі національні меншини краю²². Також вирішено напрацювати демократичну Конституцію та обрати президента. Ним став Євген Петрушевич²³.

Щоб запобігти перехопленню ініціативи поляками у Східній Галичині, 30 жовтня львівська делегація УНРади прийняла спеціальну ухвалу про заборону українським органам виконувати розпорядження та накази Польської ліквідаційної комісії²⁴. Реальна загроза захоплення поляками влади змусила керівництво львівської делегації УНРади ухвалити остаточне рішення про збройний виступ. Відповідальність лягла на Центральний військовий комітет, перейменований в Українську генеральну військову команду, на чолі з Д. Вітовським, до складу якого входило сім осіб, серед яких був й уродженець м. Снятина отаман Легіону Українських січових стрільців (УСС) Семен (Сень) Горук.

Центром організації повстання став Народний дім у м. Львові – тут розташовувався штаб із підготовки збройного виступу. Звідси 31 жовтня 1918 р., у другій половині дня, відіслані телеграфні повідомлення та посланці до окружних військових комітетів краю, серед яких й м. Коломия – центру повстання українців на Покутті, з наказом проти ночі 1 листопада збройними виступами взяти під контроль

Листопадова 1918 р. національно-демократична революція. Проголошення ЗУНР / уклад.: О. Карпенко, К. Мицан. С. 96–97.

²¹ ЦДАЛ України. Ф. 146. Оп. 4. Спр. 5193. Арк. 140.

²² Українська Національна Рада. *Діло*. 1918. 20 жовтня.

²³ Українське слово. 1918. 22 жовтня; Проголошення Української Держави. *Діло*. 1918. 22 жовтня.

²⁴ Українське слово. 1918. 30 жовтня.

відповідні міста та повіти²⁵. Практично без збройної боротьби було встановлено українську владу у Снятинському повіті.

Наприкінці вересня 1918 р. у м. Коломиї за ініціативи поручника Володимира Бемка виник Революційний комітет (у деяких спогадах – Військовий), до складу якого увійшли українські старшини 24-го та 36-го піхотних полків: В. Білінкевич, С. Сверида, Т. Примак, Д. Легкун, Мацієвич та ін. Комітет зініціював В. Бемко після того, як у вересні побував у м. Львові, де брав участь у засіданнях Центрального виконавчого комітету (ЦВК) й одержав доручення утворити такий з метою підготовки захоплення влади в регіоні. Цей колегіальний орган був окружним і поширив свою військово-організаційну діяльність на територію суміжних із Коломийським повітів: Снятинського, Городенківського, Печеніжинського, Надвірнянського та Делятинського. Його члени виїжджали в сусідні повітові центри Покуття, вели попередні розмови з довіреними особами про можливість захоплення та утримання влади. Через хитке політичне становище відповідна робота проводилася «під виглядом забав»²⁶.

Під час підготовки коломийський комітет виявив ініціативу щодо революційного захоплення влади в повітах, надіславши на адресу Центрального військового комітету у м. Львові заклики, в якому пропонував, щоб той «найдовше до 5 днів дав наказ про переведення перевороту, а якщо він цього не зробить, щоб у Покутті на власну руку [це] зробилося на своїй території і тим самим приневолено решту Галичини до того самого кроку»²⁷.

Увечері 31 жовтня засідав комітет за участю 50 старшин, на якому «устійнено обсаду становищ у місті, призначено старшинські стежі, що мали асистувати при перебиранні влади». О 9 год 30 хв прибув зі Львова кур'єр, хорунжий УСС В. Мурович, який передав наказ Українського генерального військового комітету (УГВК) за підписом Д. Вітовського про захоплення влади. Тут же старшини і стрільці приступили до виконання раніше одержаних доручень. І вже ввечері 31 жовтня всі найважливіші об'єкти міста були захоплені. Тієї ж ночі «вислано тягаровими автами» невеликі військові відділи з куреня поручника д-ра Зволинського до м. Снятина, м. Городенки і м. Надвірної для допомоги під час захоплення влади, яке, зауважу, всюди відбулося спокійно»²⁸.

Повітовим комісаром нової української влади в м. Снятині 1 листопада 1918 р. став поручник Мартинець, а його заступником – Жуковський. Повітовим командантом обрано поручника В. Одинського. До складу повітової ради входили хорунжі В. Костащук, А. Тофан, чотарі В. Мурмилюк, К. Сирневський, Іл. Франко, Д. Ткачук²⁹. Пізніше Снятинську повітову УНРаду очолив відомий український письменник й адвокат І. Семанюк (Марко Черемшина)³⁰. Головний осередок влади розташовувався у снятинській ратуші. Повітова команда Снятина була підпорядкована окружному

²⁵ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. ... С. 57.

²⁶ Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. ... С. 44–45; Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія... С. 117–118.

²⁷ Воробець В. 1 падолиста 1918 р. у Коломиї... С. 21.

²⁸ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія... С. 119.

²⁹ Снятин. *Нове життя*. 1918. 12 грудня. Ч. 13. С. 2.

³⁰ Гуйванюк М. Марко Черемшина: невідоме й призабуте. Наукові розвідки, републікації, документи. Снятин: Прут Принт, 2007. С. 19.

осередку в м. Коломиї³¹. Підрозділи українських військових сил у м. Заболотів очолив поручник Яків Голота³². Про перші дні організації української влади у Снятинському повіті так висловився невідомий дописувач часопису «Станиславівський голос»: «Всюди панує взірцевий порядок. Ладу перестерігає чисельна міліція, а крім сего січові стрільці та жандармерія. Військові магазини переняті укр. властями». Місцеве керівництво лише занепокоїла звістка про захоплення румунськими військами Чернівців³³.

У законодавчому органі ЗУНР – УНРаді – Снятинський повіт репрезентував Антін Онищук. Серед парламентських послів і представників українських політичних партій, уродженців або тих, що довгий час жили на Снятинщині, у складі УНРади були: Василь Стефаник, Кирило Трильовський, Лев Бачинський та ін.³⁴.

У партійній сфері населення Снятинщини підтримувало радикалів, що виступали за негайне проведення аграрної реформи. В Українській радикальній партії (УРП) виділилася опозиційна до офіційного проводу Селянсько-радикальна партія (Покутська група) К. Трильовського. Вона звинуватила керівництво УРП у пасивності й намірах розпустити партію. В УНРаді діяла фракція «Селянсько-радикальний клуб», яку заснували К. Трильовський, І. Дувірак, П. Шекерик³⁵. 16 лютого 1919 р. група К. Трильовського провела в м. Коломиї конференцію за участі 321 делегата, більшу частину котрих представляли селяни з Покуття, серед яких були і жителі Снятинщини.

Промова К. Трильовського на конференції, як і його виступ 5 лютого 1919 р. на засіданні УНРади, не містили нічого відмінного від програмових засад УРП. Суть його вимог зводилася до активізації боротьби проти більшовизму, зміцнення державної та військової організації. Конференція проголосила себе загальнопартійним форумом, який упроваджуватиме в життя ідеї «батьків партії» М. Драгоманова, М. Павлика й І. Франка, та обрала нову управу під керівництвом «батька» січового руху³⁶. В окремій заяві керівний осередок повідомив, що «партія відтепер називається «Селянською радикальною партією»» (СРП). У багатьох місцевостях її члени створили партійні організації, провели народні віча, заснували селянські спілки³⁷. Загальноповітові збори організаційних комітетів, які відбулися у м. Снятині 6 квітня 1919 р., підтримали діяльність СРП³⁸.

³¹ Бажанський М. Творчий динамізм патріотизму моїх земляків. Гаслова енциклопедія. Дітройт, 1983. С. 124–125.

³² Д. М. Листопадові дні в Коломиї... С. 751.

³³ Переняте влади на Галицькій Україні в руки Укр. Національної Ради. Снятин. *Станиславівський Голос*. 1918. 19 листопада. Ч. 5. С. 2; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. ... С. 117.

³⁴ Чубатий М. Державний лад на Західній Області Української Народньої Республіки. Львів, 1921. С. 21–24; ВН. ОР. Скр. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 1). К. 64–65.

³⁵ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія... С. 233.

³⁶ До нового діла. *Громадський голос*. 1919. 19 лютого; Партійна конференція українських радикалів відбулася дня 16. лютого с. р. в Коломиї... *Нове життя*. 1919. 26 лютого. Ч. 45. С. 2.

³⁷ Західно-Українська Народна Республіка. 1918–1923: Історія... С. 233; Народ і народня влада. *Січовий Голос*. 1919. 1 лютого. Ч. 5. С. 2; До селян і робітників Покуття! *Січовий Голос*. 1919. 1 лютого. Ч. 5. С. 4.

³⁸ Громадський голос. 1919. 10 травня.

Становлення ЗУНР проходило у складних зовнішньополітичних умовах. Із перших днів процес українського державотворення наштовхувався на збройний опір поляків, тож необхідно було не допустити в містах і селах анархії, грабунків, національної різни тощо. Лад мали забезпечити органи охорони суспільного порядку.

На правовій основі відбувалося творення місцевих органів влади. Зокрема, 16 листопада УНРада прийняла «Тимчасовий закон про адміністрацію Західно-Української Народної Республіки», згідно з яким на території ЗУНР залишалося в силі все попереднє австрійське законодавство, якщо воно не суперечило інтересам, суті й цілям Української держави. Усі державні службовці колишньої Австро-Угорської імперії, які хотіли чесно служити Українській державі, склали письмове «присячення» (присягу) і залишалися на місцях. Усі адміністративні органи та власті на території ЗУНР підпорядковувалися Державному секретаріату. У повіті представником й основним органом державної адміністрації був повітовий комісар, якого призначав і звільняв Державний секретар внутрішніх справ (ДСВС). Йому підпорядковувалися повітовий військовий комендант і комендант жандармерії³⁹.

На чолі повіту стояв повітовий комісар (на Снятинщині був обраний Гнат Мартинець), якого призначала Національна Рада, а в судових повітових округах – делегати Комісаріату УНРади.

У листопаді 1918 р. прийняті ще дві важливі постанови: про створення жандармерії і регулярної армії. У розпорядженні про жандармерію наголошувалося, що «бувша австрійська» розпускається, а замість неї створюється українська з використанням її матеріальної бази та спорядження. Вона підпорядковувалася Державному секретаріату військових справ. За організацію цієї справи на місцях відповідали окружні військові команданти і повітові комісари. Жандармерія ЗУНР поділялася на три області: Львів, Станіславів, Тернопіль, які ділилися на жандармські відділи. Снятинський повіт увійшов до складу «Городенка»⁴⁰. Керівником державної жандармерії Снятинського повіту призначено вахтмайстра I класу Осипа Стефаніва. Відділки жандармерії на Снятинщині були в м. Заболотів, с. Вовчківці, с. Стецева, с. Залуччя над Черемошем (нині с. Долішне Залуччя Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.), с. Задубрівці, с. Рожнів (нині с. Косівського р-ну Івано-Франківської обл.), с. Рудники⁴¹.

Відповідно до розпорядження про створення регулярної української армії вся територія держави теж була поділена на три військові області: А – Львів, Б – Тернопіль, В – Станіславів. Кожна ділилася на чотири військові округи, які склалися з повітів. Снятинський входив до Коломийського військового округу⁴². До компетенції тимчасового військового команданта (комісара) Снятинського повіту

³⁹ Збірник законів, розпорядків та обіжників проголошених Державним Секретаріатом Зах.-Укр. Н. Р. Станіславів, 1918. С. 5–7.

⁴⁰ Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. ... С. 265.

⁴¹ ВН. ОР. Скр. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 1). К. 366.

⁴² Збірник законів, розпорядків та обіжників... С. 2; Розпорядки Державного Секретаріату Військових Справ з дня 13 падолиста 1918. *Станіславівський Голос*. 1918. 22 падолиста. Ч. 6. С. 1–2; Кузьма О. Листопадіві дні 1918 р. ... С. 264–265; ВН. ОР. Скр. 25 XXIV.18 (mf nr 95082, zwój nr 1). К. 372.

Г. Мартинця належала організація військових формацій та обмундирування⁴³. Напередодні румунської окупації краю, 9 травня 1919 р., повітова військова команда в м. Снятині отримала з амуніційного складу Окружної військової команди (ОВК) у м. Коломиї 400 штук російських «крісів без бальонатів» (рушниць) та 10 500 патронів, а 17 травня – «27 скриньок російської крісової амуніції» і 1 500 стрілецьких патронів (разом – 40 500 стрілецьких патронів)⁴⁴.

Була оголошена часткова мобілізація до армії чоловіків 1883–1900 р. н.⁴⁵. ОВК м. Коломиї наказом від 25 листопада 1918 р. склала графік мобілізації мешканців краю. На Снятинщині набір до українського війська тривав 5–12 грудня 1918 р.⁴⁶.

У травні 1919 р. ДСВС удруге оголосив загальну мобілізацію для українців 18–50 років, які служили в колишній австрійській армії⁴⁷. Комісар Снятинського повіту Г. Мартинець у спеціальній прокламації від 19 травня 1919 р. «До всіх парох, урядів і гром. комісарів в повіті» зазначив, що на основі військового приказу ОВК у Коломиї «мають гром. Комісарі зібрати всіх латинників мушин української народности уроджених в році 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1900 і 1901 і відставити протягом 48 годин до повіт. Військової Команди в Снятині. За невиконане цього приказу відвічає гром. комісар»⁴⁸.

Коломийський часопис «Покутський вістник» із захоплення писав про загальну мобілізацію місцевого населення до війська: «Усі верстви нашого громадянства прийняли сей заклик з одушевленням. Із сіл напливають ряди селянства, що спішають на оборону своєї волі й своєї землі. Українські залізничники й ученики гімназії готові теж відбути свій святий обов'язок. Не стало холодним і серце інтелігента..., (який) кидає все й стає в бойові ряди»⁴⁹.

Загалом, ОВК м. Коломиї вела сувору звітність своїх приказів. У ф. 581 «Колекція документів про діяльність урядів та армій УНР і ЗУНР» ЦДАЛ України збереглися «Денні прикази» ОВК м. Коломиї від 6 до 9 березня та від 1 квітня до 3 травня 1919 р. (Ч. 65–68, 91–123), в яких подана також інформація про формування і роботу старшинських військових курсів та школи новобранців у м. Заболотіві Снятинського повіту⁵⁰.

Із перших днів польсько-української війни жителі активно допомагали воїнам УГА. Для організації успішної роботи з потерпілими солдатами функціонувало

⁴³ Приказ областної Команди. Коломия, дня 13 падолиста 1918. *Покутський Вістник*. 1918. 17 падолиста. Ч. 3. С. 2–3.

⁴⁴ BN. OR. Skr. 26 XXIV.28 (mf nr 87503). К. 64, 66.

⁴⁵ Мобілізація. *Покутський Вістник*. 1918. 4 грудня. Ч. 7. С. 3; Урядове оголошення! *Покутський Вістник*. 1918. 17 падолиста. Ч. 3. С. 1; Мобілізація. *Січовий Голос*. 1918. 29 падолиста. Ч. 2. С. 8; Поклик до всіх повітових Управ. *Станиславівський Голос*. 1918. 19 падолиста. Ч. 5. С. 2; Кузьма О. Листопадові дні 1918 р. ... С. 265; BN. OR. Skr. 23 XXIV.1 (7). 1460. XII.2–27 (mf nr 87263, zwój nr 1). К. 42–48.

⁴⁶ Снятин. *Нове життя*. 1918. 12 грудня. Ч. 13. С. 2.

⁴⁷ Загальна мобілізація. *Народ. Радикальна політична часопись*. 1919. 23 мая. Ч. 31. С. 1; Розпоряд Державного Секретаріату військових справ з дня 15. мая 1919. *Република*. 1919. 18 мая. Ч. 88. С. 1; Загальна мобілізація. *Република*. 1919. 23 мая. Ч. 92. С. 1.

⁴⁸ З приватної колекції Білика Романа Павловича... Ф. 1. Спр. 3. Арк. 1.

⁴⁹ Мобілізація. *Покутський Вістник*. 1918. 4 грудня. Ч. 7. С. 3; Монолатій І. Коломия в часи Західно-Української Народної Республіки... С. 19.

⁵⁰ ЦДАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 146. Арк. 7–47; BN. OR. Skr. 28 XXXI.8 (mf nr 97227). К. 62.

відділення українського товариства Червоний Хрест у м. Коломиї⁵¹. У кожному селі й містечку Покуття формувалися громадські комітети для збору їжі, одягу, білизни, взуття воїнам. До їх складу входили: священик, учитель, начальник громади та керівник місцевої міліції⁵². Снятинський повітовий військовий комісаріат долучився до організації збору амуніції для воїнів. У спеціальній відозві «До всіх місцевих комісаріатів і урядів парох. в повіті» мовилось: «Під сю хвилю відчуваєсь брак білля і обуви. Для кого сих матеріалів недостатч? – для наших жовнірів для нашої армії, – хтож сі жовніри? – сеж наші братя, сини і мужі, котрі боруться за визволення України, они відмовляють собі що їм найдорожше що їм наймилійше. – Для того і ми будемо останніми прислужім ся іншим способом до того визволення – прислужім ся тим чим ми в силі, чога потреба вимагає. – Щоби покрити принайменше в части сей великий і необхідний брак обуви і білля, без котрого ніяка армія не може існувати і своєї задачі виконати зарядив Держ. Секрет. внутрішніх справ одноразову збірку (реквізицію) білля і обуви, а також середників, до їх виробу служачих...»⁵³.

За польсько-української війни сотні жителів Снятинщини не повернулися до рідних домівок. Багато українських воїнів стали інвалідами. Повітовий комісаріат у м. Снятині, ведучи звітність поранених краян, у «Списі інвалідів військових пенсіонерів в повіті снятинськім» від 31 березня 1919 р. вказав на 476 воїнів-інвалідів (с. Альбінівка (нині с. Шевченкове Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) – 3, Белелуя – 11, Борщів – 12, Будилів – 7, Хлібичин – 8, Демиче (нині входить до смт Заболотів Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) – 6, Драгасимів – 2, Джурів – 18, Ганьківці – 6, Іллінці – 16, Карлів (нині с. Прутівка Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) – 11, Келихів – 1, Княже – 14, Красноставці – 4, Кулачин – 9 (нині входить до м. Снятин), Любківці – 7, Микулинці (нині входить до м. Снятин Івано-Франківської обл.) – 3, Новоселиця – 7, Олешків – 7, Орелець – 11, Підвисока – 9, Попельники – 13, Потічок – 10, Рожнів (нині село Косівського р-ну Івано-Франківської обл.) – 34, Рудники – 9, Русів – 4, Стецева – 39, Трійця – 27, Тростянець – 7, Тучапи – 3, Тулова – 10, Тулуків – 7, Устя – 4, Видинів – 7, Вовчківці – 22, Задубрівці – 4, Залуччя – 20, Завалля – 8, Зібранівка – 4, м. Заболотів – 26, м. Снятин – 46)⁵⁴. Повітовий комісар Г. Маргинець 28 березня 1919 р. інформував інтендатуру ОВК у м. Коломиї, що з 1 листопада 1918 р. по 15 березня 1919 р. допомогу отримали 62 інваліди війни, а 40 були у списку зареєстрованих для надання соціальних коштів із відповідного фонду⁵⁵. На початок квітня 1919 р. у списку українських воїнів-інвалідів сіл Коломийського повіту, які зараз входять до складу Снятинського р-ну Івано-Франківської обл., значилося: 19 воїнів зі с. Балинці, 13 – с. Бучачки, 22 – з с. Кулачківці, 4 – с. Хом'яківка, 1 – с. Турка-Борщівська (про воїнів-інвалідів із с. Трофанівка інформації немає)⁵⁶.

⁵¹ Із Українськ. Червоного Хреста в Коломиї. *Покутський Вістник*. 1919. 6 лютого. Ч. 10. С. 3–4.

⁵² До Населення Округа: Коломия, Косів, Снятин, Печеніжин і Городенка. *Покутський Вістник*. 1918. 19 грудня. Ч. 11. С. 1; До Населення Округа: Коломия, Косів, Снятин, Печеніжин і Городенка. *Січовий Голос*. 1918. 21 грудня. Ч. 5. С. 4.

⁵³ З приватної колекції Білика Романа Павловича... Ф. 1. Спр. 2. Арк. 1.

⁵⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 159. Арк. 2.

⁵⁵ Там само. Арк. 1.

⁵⁶ Там само. Спр. 157. Арк. 14, 14 зв., 45, 45 зв., 48, 48 зв., 51, 79, 80.

За основу організації судової системи взято попередню – австрійську⁵⁷. Державне секретарство судівництва на чолі з О. Бурачинським реформувало судову систему. За розпорядженням урядової установи на території ЗУНР створено судові округи (12) і повіти (130)⁵⁸. Снятинщина входила до складу Коломийського судового округу, у складі якого проживало 79,2 % українців, 8,6 % поляків і 12 % євреїв. Відповідно до цих даних до Коломийського окружного суду належало обрати 9 суддів (1 мандат від 40 тис. жителів), з яких 7 українців, по 1 поляку і єврею⁵⁹. Села Снятинського повіту входили у два т. зв. судові повіти: Судовий повіт Снятин і Судовий повіт Заболотів. До складу першої судової інстанції входили такі села: Підвисока, Потічок, Русів, Стецева, Альбінівка, Белелуя, Ганьківці, Красноставці, Задубрівці, Драгасимів, Княже, Залуче, Завалля, Любківці, Орелець, Тулова, Видинів, Вовчківці, Будилів, Карлів, Кулачин, Микулинці, Устя, а також м. Снятин; до складу другої: Борщів, Хлібичин, Демиче, Келихів, Олешків, Трійця, Тулуков, Зібранівка, Заболотів, Попельники, Рудники, Тучапи, Іллінці, Джурів, Новоселиця, Рожнів, Тростянець. Координував роботу судової сфери Снятинського повіту військовий комендант поручник В. Одинський⁶⁰.

Окремо судова система функціонувала в лавах УГА. З огляду на воєнні дії і невелику територію ЗУНР, військове судівництво було польовим. У запіллі існували польові суди в дев'яти містах, де діяли окружні військові команди. Один із таких функціонував при Коломийській ОВК, діяльність якого поширювалася на Снятинський повіт⁶¹. Коли військові частини УГА відступали, польові суди розпускали. Судді ж працювали у великих містах – контролювали документи військових старшин УГА, щоб не загубились у полоні війни: «Кожний ясно видить, що відворот Армії, се нагода для всякого рода «жуліків» (а було їх в нашій Армії дуже много)». М. Левицький стверджував, що на місцях судді відповідально ставилися до роботи, часто із загрозою життю і здоров'ю: «Натомість не знаю ні одного військового судді, який би собі на судейськім фаху придбав коники або повну машину грошиків. Ми всі були бідні, як церковні миши, ... в душі не сьміли облизувати губ на вид, як деякі панове з иньших бранок живуть вигідно, широко та солодко»⁶².

Жителів Снятинщини на початку 1919 р. залучено до обговорення земельної реформи, яка вважалася соціально спрямованою й мала допомогти бідним селянам вижити в умовах важких руйнувань, безробіття, голоду і злиднів⁶³. 9 лютого 1919 р. відбулося повітове віче у м. Снятині, 15 і 23 лютого – віча у с. Рожневі та м. Заболотіві, прийняті відповідні резолюції: земля має перебувати в руках українців, що

⁵⁷ Збірник законів, розпорядків та обіжників... С. 4–5.

⁵⁸ ВН. ОР. Скр. 23 XXIV.1(7). 1460. XII.2–27 (mf nr 87263, zwój nr 1). К. 37–39.

⁵⁹ ЦДАЛ України. Ф. 581. Оп. 1. Спр. 96. Арк. 20–21.

⁶⁰ З приватної колекції Білика Романа Павловича... Ф. 1. Спр. 6. Арк. 1.

⁶¹ Військова Команда Окружна в Коломиї. Оповідення! *Покутський Вістник*. 1918. 15 грудня. Ч. 10. С. 3–4.

⁶² ЦДАВО України. Ф. 3521. Оп. 2. Спр. 157. Арк. 2, 2 зв., 4.

⁶³ Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. 1919. 2 мая. Вип. 9. С. 65–68; Земельна справа. *Січовий Голос*. 1918. 21 грудня. Ч. 5. С. 2; Земельна справа. *Нове життя*. 1918. 15 грудня. Ч. 16. С. 1; Земельне питання. *Нове життя*. 1919. 12 січня. Ч. 8. С. 1; Вирішення земельної справи. *Нове життя*. 1919. 23 січня. Ч. 16. С. 1; Земельна справа. *Народ. Радикальна політична часопись*. 1919. 20 лютого. Ч. 1. С. 3–4; 2 марта. Ч. 2. С. 2.

повинен законодавчо підтверджувати офіційний документ; жителі Снятинського повіту висловлюють довіру УНРаді й Тимчасовому Державному секретаріату, які ведуть підготовчу роботу у проведенні аграрної реформи; у перехідний період (поки земельна реформа ще не прийнята) всі ґрунти і ліси мають бути під контролем українських повітових властей, а землі великої та середньої посілости треба передати для обробітку малоземельним і безземельним селянам⁶⁴.

На території Снятинщини діяли повітові харчові управи, підпорядковані ДСВС і Головному продовольчому управлінню ЗУНР. До їх складу входили: по одному представникові повітової національної ради і військового гарнізону, повітовий комісар, два – від споживчої кооперації, три – від повітової філії товариства «Сільський господар». На місцях формувалися сільські й міські харчові управи. До міської входили два представники споживчої кооперації, по одному – від товариства «Сільський господар», Комітету опіки над бідними, робітничих організацій, а також міський комісар. До їхньої компетенції належало: замовлення й отримання від Головного продовольчого управління ЗУНР та Харчового союзу продовольство і насіння; ведення статистики населення й, відповідно, запасів продовольства; ухвалення рішень щодо розподілу і збору продуктів харчування; контроль діяльності українських кооперативних товариств щодо продажу харчів⁶⁵.

На початковому етапі державного будівництва продовольчими питаннями фактично займався повітовий комісар Гнат Мартинець. Так, у повідомленні від 15 листопада 1918 р. він зазначав, що, крім збіжжя, дозволено вільно продавати й купувати продукти харчування (картоплю, капусту тощо). Для знедоленого населення краю безкоштовно виділяли частину збіжжя і муки⁶⁶.

У розпорядженні від 11 листопада 1918 р. Г. Мартинець з-за умови пред'явлення посвідчення про місце проживання в межах Снятинського повіту дозволяв жителям сіл краю безкоштовно отримати коні для обробітку землі та прохарчування родини. Також наголошувалося, що «продаж коний усяким купцям, гендлярям і т. п. виключена»⁶⁷. В інших розпорядженнях від 27 грудня 1918 р. і 13 січня 1919 р. Г. Мартинець забороняв без погодження повітового комісаріату продавати коней у сусідні повіти Східної Галичини та Буковини, оскільки на теренах краю залишається дуже мало тяглової худоби для обробітку землі. Подальший продаж коней особливо вдарить по найбільш незахищеній верстві населення – малозабезпеченому селянству. У разі невиконання цього рішення продавцям худоби загрожував штраф у сумі 5 000 кор. Проте в окремих випадках дозволялося збувати худобу за умов вироблення керівниками сіл відповідних сертифікатів і паспортів на неї. Це можна було робити у спеціально відведеному місці під орудою повітового

⁶⁴ У.П.Б. Снятин, 2.Ш. *Нове життя*. 1919. 5 марта. Ч. 51. С. 2; УПБ. Снятин, 2. марта. *Република*. 1919. 6 марта. Ч. 28. С. 3. Рубр.

⁶⁵ Інструкція до отворення діяльності повітових, сільських, містечкових і міських Харчевих Управ. *Покутський Вістник*. 1919. 20 лютого. Ч. 14. С. 2–3; Розпорядок Ради Державних Секретарів з д. 17. лютого 1919 р. в харчевих справах. *Република*. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 1; Розпорядок Державного Секретаря внутрішніх справ з дня 17. лютого 1919 р. в справі організації харчевих управ. *Република*. 1919. 21 лютого. Ч. 17. С. 1–2; Розпорядок Державного Секретаріату земельних і внутрішніх справ з дня 21. лютого 1919 в справі примусової управи землі на рік 1919. *Република*. 1919. 23 лютого. Ч. 19. С. 1–2.

⁶⁶ BN. OR. Skr. 25 XXIV.18 (mf nr 95082, zwój nr 1). K. 315.

⁶⁷ Ibid. K. 314.

відомства для збуту худоби в м. Снятині. Відповідальність за дотримання наказу Г. Мартинця лягала на керівників сільських громад: «Громадські комісарі [керівники громад – А. К.] пригостять цю оповістку коло церкви і оден примірник прибіють на виднім місці»⁶⁸. 27 січня 1919 р. Г. Мартинець підготував новий «Обіжник до всіх комісаріатів місцевих і станиц жандармерії в повіті», в якому забороняв будь-кому продавати рогату й безрогу худобу. Її викупувати в жителів краю міг тільки державний комісіонер зі збуту худоби «за попередню умовою на вагу або на око». Якщо буде виявлено несанкціоновану торгівлю, її сконфіскують, а продавця і купця покарають. Хто ж затримає торгівця худобою, того винагородять половиною вартості свійської тварини. Контроль за виконанням розпорядження здійснювали керівники громад і їх заступники, міліціонери та жандарми⁶⁹.

Гнат Мартинець закликав усіх урядників і функціонерів колишньої австрійської влади, які утримують запаси, прибути до відділення харчової комісії повітового комісаріату в м. Снятині та прозвітувати. Якщо цього не буде зроблено, то в господарствах вказаних підприємців відбудеться «строга ревізія»⁷⁰.

У листі до громадських комісарів Снятинського повіту від 22 листопада 1918 р. Г. Мартинець інформував, що 29 листопада 1918 р. у будинку комісаріату в м. Снятині під його орудою відбудеться нарада очільників громад щодо вирішення важливих господарських справ. Він закликав керівників сільських громад до початку цієї наради зібрати в кожному селі збори громадян для обговорення таких питань: зниження цін на продукти й інші потреби селян; опалення приміщень у зимовий період; визначення ціни оплати праці ремісникам і робітникам; інші побажання громадян. У примітці було вказано, що всі ухвали громадян треба виписати і принести на нараду 29 листопада 1918 р. у м. Снятині. Цього ж дня мала відбутися присяга заступників громадських комісарів на вірність Українській державі⁷¹.

13 грудня 1918 р. у м. Снятині на засіданні повітового комітету під орудою Г. Мартинця прийнято рішення допомогти малозабезпеченим жителям краю у наданні хліба. Керівники громад сіл Снятинського повіту повинні були скласти списки знедолених родин і визначити загальну суму на закупівлю харчів для такої категорії громадян молодії Української держави⁷².

Харчова управа Снятинського повіту, підпорядкована Харчовому уряду ДСВС, була утворена на початку грудня 1918 р. Спочатку її очолював Роман Кульчицький, пізніше головою став Володимир Гіжовський⁷³. У зв'язку з тим, що В. Гіжовський на початку весни 1919 р. був призваний до війська, 22 березня 1919 р. обрано новий склад харчової управи. До неї увійшли: Семен Ляшкевич – господар із м. Снятина, делегат повітового комітету; Стефан Левицький – нотаріус у м. Снятин, делегат повітового комітету; Ілля Храпко – четар повітової військової команди в м. Снятині, делегат гарнізону; Євген Мацилінський – житель с. Орелець, делегат кооперативу; Микола Рога – житель м. Заболотів Снятинського повіту, делегат кооперативу; Микола Фодчук – секретар філії «Сільського господаря» в м. Снятині;

⁶⁸ BN. OR. Skr. 25 XXIV.18 (mf nr 95082, zwój nr 1). K. 318, 320.

⁶⁹ Ibid. K. 321, 321 zv.

⁷⁰ Ibid. K. 316.

⁷¹ Ibid. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 173.

⁷² Ibid. Skr. 25 XXIV.18 (mf nr 95082, zwój nr 1). K. 317.

⁷³ Ibid. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 166, 356.

Ілля Одинський – державний урядник із м. Снятина; Іван Голубович – управитель школи в с. Карлів Снятинського повіту (нині с. Прутівка Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.), делегат філії крайового господарського товариства «Сільський господар» у м. Снятині. Її члени обрали нового голову харчової управи Миколу Фодчука, який з 1 квітня 1919 р. приступив до обов'язків⁷⁴.

У січні 1919 р. відкрито канцелярію повітової харчової управи при повітовому комісаріаті в м. Снятині, яка містилася у трьох кімнатах. На неї були покладені такі завдання: вести статистику населення Снятинського повіту і, відповідно, запас продуктів для його прохарчування; вирішувати різноманітні справи, пов'язані із закупівлею та продажем продукції і господарських матеріалів на території краю; збирати податки від продажу збіжжя та його обмолоту у млинах і передача відповідних коштів та продукції для знедоленого населення Снятинщини й на потреби війська; вести контроль за млинами, збіжжям та іншими продуктами харчування; регулювати діяльність місцевих і сільських управ (спілок, кооперативів); здійснювати інвентаризацію всього народного майна молодій державі на території Снятинського повіту⁷⁵.

До складу канцелярії харчової управи на початок квітня 1919 р. входили: голова Микола Фодчук, касир і книговод Ілля Одинський, урядник Дмитро Столярський, помічники Василь Алексієвич, Ольга Карп'юк та Йосиф Виноградник. Микола Фодчук вів діловодство харчової управи, відправляв і приймав телеграми та телефонограми установи, здійснював нагляд за канцелярією, касою і магазином, підписував й асигнував дозволи, приймав делегації. Ілля Одинський відповідав за бухгалтерію і касове діловодство. Дмитро Столярський орудував магазином та складом продуктів, збирав податки й харчі від громад Снятинського повіту, здійснював експедицію товарів. Василь Алексієвич виконував різні ділові поїздки в і за межами повіту. Ольга Карп'юк допомагала вести діловодство й надавати дозволи. Йосиф Виноградник здійснював перевірку районних і міських склепів (крамниць) та громадських харчових управ, зокрема й спілок. Згідно з розпорядженням повітового комісаріату, тимчасово на волонтерських засадах у канцелярії працював Маркіян Петрик, який контролював роботу млинів⁷⁶. У кінці січня 1919 р. до керівництва харчового уряду ДСВС у м. Станіславові зверталася з проханням Зоя Кобилянська взяти її на постійну роботу в харчову управу Снятинського повіту. Перед цим вона проживала в м. Чернівцях, закінчила місцеву державну гімназію, здобувши відповідну фахову освіту. Однак через румунську окупацію краю змушена була втекти до м. Снятина, і навіть деякий час на мізерну зарплату працювала в канцелярії місцевої харчової управи. Однак нам невідомо, чи найвище харчове відомство Західної області (ЗО) УНР задовольнило прохання переселенки з Буковини⁷⁷.

Окреме відділення харчової управи (експозитура) під орудою громадського комісара с. Демиче (нині входить до смт Заболотів Снятинського р-ну Івано-Франківської обл.) Леся Лукашука перебувало в м. Заболотіві. У січні 1919 р. харчова установа займалася розподілом нафти між жителями Заболотівського судового округу⁷⁸. У кінці березня 1919 р. місцева експозитура просила в харчового уряду

⁷⁴ BN. OR. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 170, 170 zv.Ibid.

⁷⁵ Ibid. K. 166.

⁷⁶ Ibid. K. 169, 169 zv.

⁷⁷ Ibid. K. 1350.

⁷⁸ Ibid. K. 171.

ДСВС у м. Станіславіві дозвіл на вивезення сірників із м. Чорткова і 10 д(ека) літрів свічок із м. Дрогобича до покутського містечка⁷⁹.

У кожному населеному пункті Снятинського повіту діяла сільська харчова управа, яка складалася з шести членів на чолі з головою громади (прийнято рішення 29 листопада 1918 р.⁸⁰). Харчові сільські управи надавали повітовій статистичній відомості, допомагали збирати податки зі збраного врожаю, здійснювали нагляд за роботою місцевих підприємців («консументів»), крамниць (склепів) і спілок. Хоча на початок квітня 1919 р. у Снятинському повіті таких було створено 35, однак загальнокрайова повітова спілка (союз) була у стані зародження. Члени-засновники шукали приміщення для праці в м. Снятині та готували відповідні статутні документи. У Снятинському повіті «комісіонером від худоби був призначений Роман Кульчицький, а зі збору шкіри і збіжжя – Матес Барон»⁸¹.

Канцелярія харчової управи до кінця березня 1919 р. надала понад 600 дозволів на вирубку дерев для опалювання в с. Рудники (1 138 м³), Джурів (903 м³), Потічок (106 м³), Трійця (29 м³), Іллінці (15 м³), Русів (3 м³). Із копальні в с. Джурів взято 22 тис. кг вугілля для опалювання приміщень шкільних навчальних закладів та урядових відомств. До Снятинського повіту завезено 32 вагони дерева для опалювання (з с. Татарів – 21 і м. Делятин Надвірнянського повіту – 11). «Консументам» (підприємцям) надано 12 дозволів на ввіз ще 22 вагонів «дерева опалювого» до м. Снятина⁸².

Снятинський повіт також отримав 77 857 кг нафти, зокрема з м. Печеніжана – 42 063 кг, з м. Дрогобича – 33 794 кг. У м. Косові придбано 17 500 топок солі, у замін за збіжжя отримано 3 000 топок солі, з військового магазину в с. Залуччя Снятинського повіту взято 5 000 кг солі. Крім того, надано 97 дозволів поодиноким громадським харчовим управам на 39 150 топок солі в замін за збіжжя (14 055 кг), тобто, фактично, 1,5 кг топки солі в м. Косові обмінано на 1 кг збіжжя збраного врожаю на Снятинщині⁸³.

На територію краю надійшли 40 ц (сот., сотн., сотнар = центнер) м (метрових) свічок із м. Дрогобича, зі столиці ЗО УНР м. Станіславова – 10 тис. пуделок сірників, 69 564 кг цукру, 488 кг насіння пашних буряків, 498 кг травки⁸⁴. До речі, у березні 1919 р. харчова управа Снятинського повіту опинилася у прикрій ситуації. Із м. Дрогобича мали прибути три цистерни нафти і 25 ц м (метрових) свічок та парафіну. Однак цього не сталося, оскільки в дорозі до м. Дрогобича комісіонер загубив документацію («асигнату») для закупівлі товару. Її мав полагодити член харчової управи Снятинського повіту Стефан Левицький у відповідному відомстві ДСВС у м. Станіславіві⁸⁵.

До Снятинського повіту також надходило й борошно. Зокрема, місцева харчова управа «консументам» надала 277 дозволів на ввіз: «... із м. Станіславова – 400 кг житньої і 360 кг пшеничної муки; з м. Гусятина – 3 130 кг житньої і

⁷⁹ BN. OR. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 1191.

⁸⁰ Ibid. K. 950.

⁸¹ Ibid. K. 169 zv.

⁸² Ibid. K. 166 zv.

⁸³ Ibid. K. 167.

⁸⁴ Ibid. K. 167.

⁸⁵ Ibid. K. 712, 712 zv.

882 кг пшеничної муки; з м. Коломиї – 300 кг житньої і 10 кг пшеничної муки; з м. Чорткова – 20 кг пшеничної муки»⁸⁶.

Проте комісар Г. Мартинець і голова місцевої харчової управи І. Гізовський у листі до керівництва Харчового уряду ДСВС у м. Станіславіві від 20 лютого 1919 р. бідкалася, що Снятинський повіт перебуває у прикрому становищі – не вистачає паші для худоби і коней: «З кожним днем положення стає більше критичним». Населення звертається за допомогою до властей повіту. Тому просили, щоб керівництво підгірських повітів (найперше, м. Кути, м. Косів, м. Надвірна) надало допомогу сіном. Взамін зі Снятинського представники харчової управи могли б надати декілька вагонів картоплі. Г. Мартинець та І. Гізовський вирішення цього питання бачили так: населення Снятинщини мало б їздити в гірські повіти Галицької Гуцульщини по пашу, везучи зі собою для обміну картоплю. 24 лютого 1919 р. Харчовий уряд ДСВС у м. Станіславіві погодився з такими міркуваннями керівництва Снятинського повіту та надав відповідний дозвіл для ведення торгівлі на бартерній основі⁸⁷.

З другого боку, в умовах польсько-української війни харчова управа Снятинського повіту упродовж грудня 1918 – березня 1919 р. передавала багато продуктів на військові потреби. Ось лише деякі цікаві статичні дані: для інтендатури ОВК у м. Коломиї харчове відомство відправило 2 800 кг пшениці, 2 700 кг жита, 200 кг ячменю, 1 800 кг гречки, 29 820 кг картоплі, 21 300 кг шулькової кукурудзи, 350 кг соломи; для повітової військової команди в м. Снятині – 945 кг пшениці, 5 134 кг жита, 6 410 кг вівса, 4 115 кг ячменю, 2 225 кг зернової кукурудзи, 6 575 кг шулькової кукурудзи, 500 кг капусти, 260 кг квасолі, 7 000 кг соломи, 56 475 кг сіна. Крім того, ОВК у м. Коломиї забрала зі Снятинського повіту: 3 вагони борошна з парового меленого млина, 2 вагони сортованого збіжжя зібрали її відпоручники по дворах жителів краю. А комісаріат Снятинського повіту видав для війська: 52 д. (д. – думаю, що це діжка) пшениці, 16 д. жита, 35 д. вівса, 2 д. 70 кг квасолі, 30 д. кукурудзи в шульках, 44 д. картоплі, 35 д. ячменю, 2 д. гречки і 150 д. конюшини⁸⁸.

Харчова управа відправляла продукцію окремим громадам як Снятинського, так і суміжних повітів Покуття та Галицької Гуцульщини. Так, для жителів м. Печеніжина харчове відомство уділило 5 тис. кг жита, 13 тис. кг кукурудзи в шульках, 40 тис. кг картоплі; для населення м. Делятина в замін на дерево передала 22 тис. кг шулькової кукурудзи, 100 кг зернової кукурудзи, 23 тис. кг картоплі; для підприємства з видобутку копальняного вугілля в с. Джурові передано 100 кг пшениці, 400 кг жита, 1 000 кг зернової кукурудзи; для інтернованих воїнів, які перебували при окружному суді в м. Коломиї, вислано 9 800 кг картоплі; до с. Татарова Надвірнянського повіту в обмін на дерево відправлено 2 525 кг кукурудзи⁸⁹.

Харчова управа Снятинського повіту передала: для населення Косівського 24 455 кг жита, 2 300 кг пшениці, 1 321 кг ячменю, 5 700 кг вівса, 66 807 кг зернової кукурудзи, 2 275 кг квасолі, 154 454 кг картоплі; для населення Коломийського 100 кг пшениці, 200 кг жита, 3 620 кг зернової кукурудзи, 30 кг фасолі, 40 300 кг картоплі; для населення Станіславівського 20 тис. кг картоплі⁹⁰.

⁸⁶ BN. OR. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 166 zv.

⁸⁷ Ibid. K. 516, 516 zv.

⁸⁸ Ibid. K. 167, 167 zv.

⁸⁹ Ibid. K. 167 zv.

⁹⁰ Ibid. K. 168.

Повітовий комісар Г. Мартинець намагався контролювати діяльність керівників громад Снятинського повіту щодо продажу чи обміну харчових продуктів. Зокрема, у зверненні (розпорядженні) до місцевих комісаріатів (сіл) повіту від 28 січня 1919 р. він закликав підготувати по можливості, якнайточніший звіт про вивіз збіжжя (жита, пшениці, кукурудзи, вівса, ячменю, гречки, квасолі, картоплі) до окремих сіл Косівського повіту для обміну на дрова і сіль. Потрібно окремо інформувати про збіжжя, передане для війська або вивезене в інші повіти для вимінювання на нафту чи дрова. Якщо ж місцева громада досі не вела відповідних записів (коли, куди, скільки і від кого вийшло збіжжя з села), то їх одразу ж треба підготувати і провадити, а з кінцем кожного місяця подавати до повітової харчової управи та комісаріату в м. Снятині⁹¹.

Розвивався також український кооперативний рух. На Снятинщині функціонували крайові кооперативні споживчі і кредитні організації та торговельні спілки, а по селах відновлювали діяльність осередки «Сільського господаря» й інших кооперативних товариств⁹².

Молода Українська Республіка в умовах війни з Польщею мала опікуватися охороною здоров'я своїх громадян. Це було нелегкою справою, оскільки незадовільне соціально-економічне становище місцевого населення, до якого призвели виснажливі бойові дії під час Першої світової війни (1914–1918), негативно позначилося на санітарно-епідемічній ситуації регіону.

Війна катастрофічно вплинула на народне господарство. Такий стан справ прирікав людей, якщо не на голод, то на недоїдання, а отже, ослаблення імунітету перед хворобами. Також давалися узнаки інфляція та проблеми із житлом. Яскравим підтвердженням сказаного слугують слова полкового лікаря Андрія Бурачинського (1863–1941): «Довготриваюча світова війна, а не менше наша визвольна боротьба діймаюча нарушила загальний стан здоров'я нашого населення. Лихе відживлення, дорожнеча, часто й брак поміщення під дахом з одної, а недостача лікарської помочі з другої сторони, потягла тисячі жертв смерті»⁹³.

Важке санітарно-епідемічне становище вимагало від влади рішучих дій. Однак в умовах військової і політичної нестабільності нічого кращого як звернутися до австро-угорської системи обсадження території повітовими й окружними лікарями український уряд не міг. Залишилися в дії з невеликими поправками і старі імперські нормативи та приписи у сфері охорони здоров'я, що добре зарекомендували себе в минулому⁹⁴. Відповідно до них, головним медичним і санітарним урядником на місцевості ставав повітовий лікар, який міг мати в підпорядкуванні кількох окружних. До його обов'язків належав контроль за діяльністю лікарень, місцевого медичного персоналу, ведення контролю за епідемічним станом, підбиття статистики захворювань і надсилання щомісячного звіту до центральних органів влади.

Кваліфікованих лікарів і молодшого медичного персоналу бракувало не тільки на Снятинщині, а й по всьому Покуттю та Галичині. Великою мірою це спричинила польсько-українська війна. Чимало медиків за національністю були поляками

⁹¹ BN. OR. Skr. 24 XXIV.13 (mf nr 92016, zwój nr 1). K. 172.

⁹² Повітова кооперативна централа в Снятині. *Покутський Вістник*. 1919. 29 цвітня. Ч. 35. С. 4.

⁹³ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 9.

⁹⁴ Там само. Спр. 1. Арк. 1.

й відмовлялися від присяги і служби в новоутвореній Українській Республіці. Лікарі-українці переважно перебували на військовій службі в УГА. Ще наприкінці листопада 1918 р. оприлюднено наказ для всіх українських медиків у віці до 50 років зголоситися до Секретаріату військових справ⁹⁵. Мобілізація обізнаних у медичній справі людей в умовах війни була необхідною, однак призвела до погіршення санітарного стану цивільного населення.

На весь Снятинський повіт на початок квітня 1919 р. працювали тільки два лікарі: Осип Радкович і Володимир Добрянський. Зарплата Осипа Радковича становила 600 корон у місяць. Проте насправді за лютий і березень 1919 р. він отримав удвічі менше – відповідно 334 і 316 кор.⁹⁶ Для виїзду до пацієнтів йому щоденно додатково виплачували 30 кор. («денна діста»), якщо виїзд перевищував 20 км, то надавали 50 кор.⁹⁷ В обов'язки лікаря входило після об'їзду населених пунктів Снятинського повіту за кожні вісім днів складати санітарні звіти щодо поширення венеричних хвороб. Володимир Добрянський перебував на посаді міського ветеринара повітового військового комісаріату в м. Снятині⁹⁸.

Санітарно-гігієнічний стан населених пунктів Снятинщини в цей час був просто жалюгідним. Місця масового скупчення людей, зокрема залізничні вокзали в м. Снятині й м. Заболотові, станції та вагони, відверто слугували розплідниками таких інфекційних недуг, як черевний і висипний тиф, туберкульоз, скарлатина, червінка (дизентерія)⁹⁹.

Місцева влада намагалася боротися із хворобами. Так, 28 грудня 1918 р. і 6 лютого 1919 р. повітовий комісар Г. Мартинець видав розпорядження про боротьбу у Снятинському повіті з венеричними хворобами та туберкульозом. Зокрема, в умовах польсько-української війни кожен чоловік, який мав бажання одружитися, повинен був надати парафіяльному громадському уряду довідку (свідोцтво) про своє здоров'я¹⁰⁰.

Соціально-економічні проблеми та жахливі санітарно-гігієнічні умови, в яких проживало населення Снятинщини, призводили до епідемій інфекційних хвороб. Такими тут час до часу ставали грип «іспанка», червінка, туберкульоз, кашлюк, скарлатина, дифтерія, черевний і висипний тиф, трахома, короста, що охопила навіть місцеву інтелігенцію, різні венеричні захворювання. Неабияк погіршували ситуацію низька самосвідомість і гігієнічна неосвіченість народних верств. Попри всі застереження та заборони селяни нехтували власною безпекою і відвідували масові зібрання (весілля, похорони тощо), а то й провідували хворих¹⁰¹. Це змусило владу вдатися до запровадження штрафних санкцій за порушення санітарних приписів. Розміри штрафу сягали від 100 до 5 000 кор., за відсутності коштів міг також накладатися арешт терміном на 5–20 діб¹⁰².

⁹⁵ До лікарів-Українців. *Діло*. 1918. 21 листопада. С. 4.

⁹⁶ BN. OR. Skr. 25 XXIV.14 (mf nr 92037, zwój nr 1). К. 212.

⁹⁷ Ibid. К. 66, 66 zv.

⁹⁸ Ibid. Skr. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 1 i nr 2). К. 337–338, 450.

⁹⁹ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 1.

¹⁰⁰ BN. OR. Skr. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 2). К. 448, 448 zv., 449, 451.

¹⁰¹ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 4.

¹⁰² Там само. Арк. 5.

Пік захворюваності на Покутті припав на весняний період 1919 р. У березні та квітні пошесні недуги охопили кілька громад Снятинського повіту. За цей час захворіло 14 «заразними недугами» та 176 на висипний тиф, із них 20 жителів краю померло¹⁰³. На початку травня 1919 р. у 8-ми громадах Снятинського повіту на висипний тиф захворіло 151 осіб, з них 13 померло¹⁰⁴. Загалом, на Покутті у квітні 1919 р. вдалося побороти епідемії скарлатини і черевного тифу, натомість кількість жертв висипного подвоїлася. Сумарна кількість хворих сягала 1 465, а летальних випадків було 210¹⁰⁵.

Рівні смертності тісно пов'язані з наявністю шпиталів та якістю їх фінансового й матеріального забезпечення в тому чи тому повіті. У м. Снятині шпиталь на 70–80 ліжкомісць існував ще до війни. У часі Листопадового зриву він перейшов на баланс повітового державного комісаріату міста, який виділив на утримання медичної інституції квоту в 6 000 кор. на місяць¹⁰⁶. Однак в умовах інфляції і всезростаючої дорожнечі ця сума не могла покрити всіх видатків та потреб лікарні, яка вже наприкінці березня 1919 р. опинилася під загрозою закриття. Така обставина змусила керівника санітарного відділу І. Куровця просити Раду державних секретарів збільшити місячний бюджет шпиталю до 10 тис. кор.¹⁰⁷. Проте ліжкомісць для хворих не вистачало. На початку травня 1919 р. на 75 ліжкомісць шпиталю м. Снятина претендувало 100 пацієнтів, які захворіли на висипний тиф¹⁰⁸.

Інтенсивні військові дії на польсько-українському фронті призвели до зростання кількості поранених і хворих вояків УГА. Польові госпіталі були переповнені, тому Начальна команда УГА організувала вивіз недужих військовослужбовців, передовсім таких, що потребували ізоляції, санітарними потягами до загальних, а також спеціальних військових шпиталів у тилу. У м. Коломиї розташовувався військовий венеричний і запасний шпиталі¹⁰⁹. За погодженням із військовими та з огляду на брак цивільних лікарів тут могли лікуватися й представники мирного населення, серед яких і хворі Снятинщини.

Уряд ЗУНР робив неодноразові спроби покращити санітарно-гігієнічний стан підвладних територій. З цієї метою його представники досить вдало вели переговори з урядом Наддніпрянської України й австрійським товариством Червоного Хреста. Міжнародна організація Червоного Хреста в березні 1919 р. виділила на закупівлю медикаментів для Галичини 1 млн крон¹¹⁰, приблизно в цей же час Наддніпрянщина асигнувала на боротьбу з пошестями 3 млн грн¹¹¹. Лікарському персоналу, що прибув із м. Відня для боротьби з епідемією висипного тифу на

¹⁰³ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 3–4, 12–13.

¹⁰⁴ BN. OR. Skr. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 1). K. 327, 461.

¹⁰⁵ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 12–13.

¹⁰⁶ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 13. Арк. 17.

¹⁰⁷ Там само. Спр. 5. Арк. 20.

¹⁰⁸ BN. OR. Skr. 27 XXVIII.2 (mf nr 92037, zwój nr 1). K. 327.

¹⁰⁹ Сапіга О. Організація військових госпіталів Української Галицької Армії та їх матеріальне забезпечення (1918–1920 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка; редкол.: М. Алексієвць, Л. Алексієвць, М. Бармак [та ін.].* Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2010. Вип. 2. С. 80.

¹¹⁰ ЦДАВО України. Ф. 3982. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 25.

¹¹¹ Там само. Спр. 10. Арк. 5.

Покутті, бракувало відповідної кваліфікації, а переважно це були пройдисвіти, які не мали жодного відношення до медицини і намагалися обманом нажитися¹¹².

Кульмінацією національно-визвольних змагань українського народу 1917–1920 рр. було проголошення 9(22) січня 1919 р. у Києві Акта об'єднання Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки в єдину державу. 3 січня 1919 р. УНРада прийняла ухвалу «Про злуку Західноукраїнської Народної Республіки з Українською Народною Республікою». У ній відзначали: «Українська Національна Рада, виконуючи право самоозначення українського народу, проголошує торжественно з'єдинення з нинішнім днем ЗУНР з УНР в одну, одноцільну, суверенну Народну Республіку»¹¹³. На підтримку рішенням Ради від 5 січня 1919 р. у м. Снятині та м. Заболотіві пройшли велелюдні віча, на яких порушувалися найважливіші проблеми політичного, національного й господарського життя: земельної реформи, виборчого закону, зовнішньополітичного становища.

Одним із перших кроків пропагування соборності українських земель на Покутті стало заснування в лютому 1919 р. коломийської філії Інформаційного бюро Директорії УНР, яка за рахунком у Східній Галичині була третім осередком після м. Станіславова і м. Тернополя¹¹⁴. Пресове агентство мало на меті вести серед громадянства Покуття інформаційно-агітаційну роботу. Серед завдань були: подавати об'єктивну інформацію про перебіг політичних подій; пояснювати й розповсюджувати накази й закони УНР та ЗО УНР; через тлумачення законів допомагати діяльності українських організацій на місцях; інформувати про всі урядові, національно-державні та політично-економічні справи. Коломийська філія створила агентурні осередки в м. Снятині та м. Заболотіві¹¹⁵; планувала видавати інформаційний часопис для селянства і робітництва краю; за потреби друкувати популярні видання на актуальні теми, організовувати на території покутських повітів популярні відчити, бібліотеки¹¹⁶. Результатом перших днів діяльності коломийського відділу Інформаційного бюро Директорії УНР стало видання інформаційного щоденника «Новини».

Отже, жителі Снятинщини активно долучилися до політичної боротьби за державність західних українців. Напередодні Листопадової революції 1918 р. у краї в два етапи проходили народні віча: на честь проголошення самостійності УНР і підписання Берестейського мирного договору (березень 1918 р.) та підтримку ідеї об'єднання з Наддніпрянською Україною, утворення окремого українського коронного краю у складі реформованої Австро-Угорської імперії і рішучого неприйняття можливості прилучення Східної Галичини й Західної Волині до Польщі (вересень 1918 р.).

¹¹² Там само. Спр. 17. Арк. 13.

¹¹³ Резолюція про злуку українських земель. *Нове життя*. 1919. 5 січня. Ч. 5. С. 1; Вістник державних законів і розпорядків Західної Области Української Народної Республіки. 1919. 31 січня. Вип. 1. С. 1.

¹¹⁴ Інформаційне бюро. *Покутський Вістник*. 1919. 23 лютого. Ч. 15. С. 3.

¹¹⁵ Вісти Філії Центр. інформаційного Бюра в Коломії. Агентура Заболотів. *Покутський Вістник*. 1919. 13 марта. Ч. 20. С. 3.

¹¹⁶ Коломийська філія Центрального Інформаційного Бюра при Директорії У.Н.Р. *Покутський Вістник*. 1919. 27 лютого. Ч. 16. С. 4; Філія Центрального Інформаційного Бюра при Директорії У.Н.Р. в Коломії. *Новини. Інформаційний щоденник*. 1919. 13 марта. Ч. 1. С. 1.

Практично без збройної боротьби встановлено українську владу на Снятинщині. Дотримуючись норм офіційного законодавства ЗУНР, тут забезпечено процес формування й діяльності місцевих правоохоронних органів, збройних сил. У партійно-політичній сфері населення краю підтримувало українських радикалів. В УРП виділилася опозиційна до офіційного проводу Селянсько-радикальна партія (Покутська група) К. Трильовського, яка через відновлену в м. Коломиї газету «Громадський голос» і конференцію 5 лютого 1919 р. проголосила себе загальнопартійним форумом, дотримуючись ідей М. Драгоманова, М. Павлика й І. Франка.

Обговорили і втілили в життя низку народногосподарських питань, особливо турбувало краян вирішення земельного. Жителі Снятинщини на початку 1919 р. долучилися до розгляду аграрної реформи, яка вважалася соціально спрямованою й мала допомогти збідованим селянам вижити в умовах важких руйнувань, безробіття, голоду й злиднів. На народних вічах, зібраннях селян насамперед турбувало два питання: виконання весняної посівної кампанії та правильного розподілу землі між багатшими і біднішими громадянами держави. Для ефективного ведення засівів створювали земельні відділи (комітети). Діяла повітова харчова управа, яка контролювала продаж і надходження продовольства на територію Снятинщини.

Важкі соціально-економічні умови проживання спричиняли вкрай несприятливий санітарно-гігієнічний стан Снятинського повіту. Недоїдання, брак чистої білизни та відсутність особистої гігієни – причини ослаблення імунітету місцевих мешканців і, як наслідок, масового поширення інфекційних захворювань. Особливо небезпечним був висипний тиф, який у березні–травні 1919 р. на Снятинщині перетворився на епідемію з високою смертністю людей. Поширенню пошестей сприяла нестача кваліфікованих лікарських кадрів та санітарного персоналу, оскільки українські лікарі були вимушені служити у війську, а поляки не завжди погоджувалися працювати на користь чужої для них республіки.

На жаль, через обмежений обсяг та брак документальних джерел не вдалося розкрити такі аспекти: культурно-освітнє життя краю¹¹⁷; взаємини українців з іншими етнічними спільнотами у суспільно-політичній і національно-культурній сфері¹¹⁸; схарактеризувати стан краю в умовах румунської окупації (травень–серпень 1919 р.)¹¹⁹. Доцільно опублікувати виявлені маловідомі документи з питань державного будівництва краю досліджуваного часу.

¹¹⁷ Королько А. Культурно-освітнє життя українців Снятинщини періоду ЗУНР (1918–1919 рр.). *Снятин. Краєзнавчий і літературно-мистецький журнал*. 2013. Ч. 7(21). С. 51–66; Королько А. Культурно-освітня діяльність українських повітових шкільних рад Покуття періоду ЗУНР (листопад 1918 – травень 1919 рр.). *Науковий вісник Чернівецького університету. Історія*. Чернівці, 2018. № 1(47). С. 80–98.

¹¹⁸ Королько А. Освітнє життя національних меншин на Покутті періоду ЗУНР (1918–1919 рр.). *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / за заг. ред. проф. І. С. Зуляка*. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 2, ч. 1. С. 138–145.

¹¹⁹ Королько А. Румунська окупація Покуття у ході національно-визвольних змагань західних українців (травень–серпень 1919 р.). *Питання історії України: зб. наук. статей / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича*. Чернівці, 2011. Т. 14. С. 78–84; Королько А. Румунська окупація Покуття й Галицької Гуцульщини (травень–серпень 1919 р.): передумови, перебіг, наслідки. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки: зб. наук. праць*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 195–210.

REFERENCES

1. Bazhanskyi, M. (1983). *Tvorchyi dynamizm patriotyzmu moikh zemliakiv. Vid pershykh proiaviv orhanizovanykh suspilnykh hurtkiv, tserkovnykh bratsstv, remisnychykh tsekhiv – azh do «Sichei», «Sokoliv», «Prosvit», «Ridnykh shkil» ta boiovykh formatsii i politychnykh partii: Haslova entsyklopediia*. Detroit [in Ukrainian].
2. Chubatyi, M. (1921). *Derzhavnyi lad na Zakhidnii Oblasty Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*. Lviv [in Ukrainian].
3. D. M. (1988). Lystopadovi dni v Kolomyi. In *Kolomyia i Kolomyishchyna. Zbirnyk spomyniv i statei pro nedavnie mynule*. (p. 751–766). Philadelphia: Vydannia Komitetu Kolomyian [in Ukrainian].
4. Do likariv-Ukraintsiv. (1918, Lystopad 21). *Dilo*, 4 [in Ukrainian].
5. Do Naseleattia Okruha: Kolomyia, Kosiv, Sniatyn, Pechenizhyn i Horodenka. (1918, Hruden 19). *Pokutskyi Vistnyk*, 11, 1 [in Ukrainian].
6. Do Naseleattia Okruha: Kolomyia, Kosiv, Sniatyn, Pechenizhyn i Horodenka. (1918, Hruden 21). *Sichovyi Holos*, 5, 4 [in Ukrainian].
7. Do novoho dila. (1919, Liutyi 19). *Hromadskyi holos* [in Ukrainian].
8. Do selian i robotnykiv Pokuttia! (1919, Liutyi 1). *Sichovyi Holos*, 5, 4 [in Ukrainian].
9. Filiia Tsentralnoho Informatyinoho Biura pry Dyrektorii U.N.R. v Kolomyi. (1919, Berezen 13). *Novyny. Informatyini shchodennyk*, 1, 1 [in Ukrainian].
10. *Hromadskyi holos*. (1919, Traven 10) [in Ukrainian].
11. Huivaniuk, M. (2007). *Marko Cheremshyna: nevidome i pry zabute. Naukovi rozvidky, republikatsii, dokumenty*. Sniatyn: Prut Prynt [in Ukrainian].
12. Informatyine biuro. (1919, Liutyi 23). *Pokutskyi Vistnyk*, 15, 3 [in Ukrainian].
13. Instruksiiia do otvorennya diialnosti povitovykh, selskykh, mistechkovykh i miiskykh Kharchevykh Uprav. (1919, Liutyi 20). *Pokutskyi Vistnyk*, 14, 2–3 [in Ukrainian].
14. Iz Ukrainsk. Chervonoho Khresta v Kolomyi. (1919, Liutyi 6). *Pokutskyi Vistnyk*, 10, 3–4 [in Ukrainian].
15. Karpenko, O. (2001). (Ed.). *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. 1918–1923: Istoriiia*. Ivano-Frankivsk: Siversiia [in Ukrainian].
16. Karpenko, O., & Mytsan K. (2001). *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika. 1918–1923. Dokumenty i materialy. U 5-ty tomakh. T. 1. Lystopadova 1918 r. natsionalno-demokratychna revoliutsiia. Proholoshennia ZUNR*. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV [in Ukrainian].
17. Kharyton, V. (2010). *Pokutiany: Literaturno-dokumentalni dyptykh: U 2-okh chastynakh*. Sniatyn: Prut Prynt [in Ukrainian].
18. Kharyton, V., & Tymofichuk, M. (2003). *Sniatyn nad Prutom: Chastyna persha. Narysy istorii mista ta okolyts vid naidavnishykh chasiv do pochatku XX stolittia*. Sniatyn: Prut Prynt [in Ukrainian].
19. Kolomyiska filiiia Tsentralnoho Informatyinoho Biura pry Dyrektorii U.N.R. (1919, Liutyi 27). *Pokutskyi Vistnyk*, 16, 4 [in Ukrainian].
20. Korolko, A. (2011). Rumunska okupatsiia Pokuttia u khodi natsionalno-vyzvolnykh zmahan zakhidnykh ukraintsiv (traven–serpen 1919 r.). *Pytannia istorii Ukrainy. Zbirnyk naukovykh statei*, 14, 78–84 [in Ukrainian].

21. Korolko, A. (2011). Stanovlennia i funktsionuvannia orhaniv ukrainskoi vlady na Pokutti v period isnuvannia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky (1918–1919 rr.). *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Istorii*. 20, 57–70 [in Ukrainian].
22. Korolko, A. (2013). Kulturno-osvitnie zhyttia ukraintsev Sniatynshchyny periodu ZUNR (1918–1919 rr.). *Sniatyn. Kraieznavchyi i literaturno-mystetskyi zhurnal*, 7 (21), 51–66 [in Ukrainian].
23. Korolko, A. (2014). Ukrainski povitovi rady Pokuttia periodu ZUNR: struktura i praktychna diialnist (lystopad 1918 – traven 1919 r.). *Halychyna. Naukovyi i kulturno-prosvitnii kraieznavchyi chasopys. Do 95-richchia utvorennia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, 25–26, 91–114 [in Ukrainian].
24. Korolko, A. (2015). Osvitnie zhyttia natsionalnykh menshyn na Pokutti periodu ZUNR (1918–1919 rr.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: Istorii*, 2(1), 138–145 [in Ukrainian].
25. Korolko, A. (2016). Rumunska okupatsiia Pokuttia i Halytskoi Hutsulshchyny (traven–serpen 1919 r.): peredumovy, perebih, naslidky. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Serii № 6. Istorychni nauky: zb. naukovykh prats*, 14, 195–210 [in Ukrainian].
26. Korolko, A. (2018). Kulturno-osvitnia diialnist ukrainskykh povitovykh shkilnykh rad Pokuttia periodu ZUNR (lystopad 1918 – traven 1919 rr.). *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu. Istorii*, 1(47), 80–98 [in Ukrainian].
27. Kuhutiak, M. (1993). *Halychyna: storinky istorii. Narys suspilno-politychnoho rukhu (XIX – 1939 r.)*. Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
28. Kuhutiak, M. (2002). *Istorii ukrainskoi natsional-demokratii (1918–1929)*. Kyiv; Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
29. Kuzma, O. (1931). *Lystopadovi dni 1918 r.* Lviv: Chervona Kalyna [in Ukrainian].
30. Lytvyn, M. (1998). *Ukrainsko-polska viina 1918–1919*. Lviv: NAN Ukrainy, In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha; In-t Tsentralno-Skhidnoi Yevropy [in Ukrainian].
31. Lytvyn, M., & Naumenko, K. (1995). *Istorii ZUNR*. Lviv: NAN Ukrainy, In-t ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha [in Ukrainian].
32. Makarchuk, S. (1997). *Ukrainska Respublika halychan. Narysy pro ZUNR*. Lviv: Svit [in Ukrainian].
33. Mobilizatsiia. (1918, Hruden 4). *Pokutskyi Vistnyk*, 7, 3 [in Ukrainian].
34. Mobilizatsiia. (1918, Lystopad 29). *Sichovyi Holos*, 2, 8 [in Ukrainian].
35. Monolatii, I. (2000). *Kolomyia v chasy Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*. Kolomyia [in Ukrainian].
36. Monolatii, I. (2018). *Misto dvokh respublik i dyktatury. Kolomyiski stseny Ukrainkoi revoliutsii*. Ivano-Frankivsk: Halytsko-Ukrainska Nakladnia im. Yakova Orenshtaina [in Ukrainian].
37. Narod i narodnia vlada. (1919, Liutyi 1). *Sichovyi Holos*, 5, 2 [in Ukrainian].
38. Partiina konferentsiia ukrainskykh radykaliv vidbulasia dnia 16. liutoho s. r. v Kolomyi ... (1919, Liutyi 26). *Nove zhyttia*, 45, 2 [in Ukrainian].
39. Pavlyshyn, O. (1999). Orhanizatsiia tsyvilnoi vlady ZUNR u povitakh Halychyny (lystopad – hruden 1918 roku). *Ukraina moderna*, 2–3, 132–139 [in Ukrainian].

40. Pereniatie vlasty na Halytskii Ukraini v ruku Ukr. Natsionalnoi Rady. Sniatyn. (1918, Lystopad 19). *Stanyslavivskyyi Holos*, 5, 2 [in Ukrainian].
41. Poklyk do vsikh povitovykh Uprav. (1918, Lystopad 19). *Stanyslavivskyyi Holos*, 5, 2 [in Ukrainian].
42. Povitova kooperatyvna tsentralia v Sniatyni. (1919, Kviten 29). *Pokutskyyi Vistnyk*, 35, 4 [in Ukrainian].
43. Proholoshennia Ukrainskoi Derzhavy. (1918, Zhovten 22). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
44. Prykaz oblastnoi Komandy. Kolomyia, dnia 13 padolysta 1918. (1918, Lystopad 17). *Pokutskyyi Vistnyk*, 3, 2–3 [in Ukrainian].
45. Rezoliutsiia pro zluku ukrainskykh zemel. (1919, Sichen 5). *Nove zhyttia*, 5, 1 [in Ukrainian].
46. Rozporiad Derzhavnoho Sekretariiatu viiskovykh sprav z dnia 15. maia 1919. (1919, Traven 18). *Republyka*, 88, 1 [in Ukrainian].
47. Rozporiadky Derzhavnoho Sekretariiatu Viiskovykh Sprav z dnia 13. padolysta 1918. (1918, Lystopad 22). *Stanyslavivskyyi Holos*, 6, 1–2 [in Ukrainian].
48. Rozporiadok Derzhavnoho Sekretaria vnutrishnykh sprav z dnia 17. liutoho 1919 r. v spravi organizatsii kharchevykh uprav. (1919, Liutyi 21). *Republyka*, 17, 1–2 [in Ukrainian].
49. Rozporiadok Derzhavnoho Sekretariiatu zemelnykh i vnutrishnykh sprav z dnia 21. liutoho 1919 v spravi prymusovoi upravly zemli na rik 1919. (1919, Liutyi 23). *Republyka*, 19, 1–2 [in Ukrainian].
50. Rozporiadok Rady Derzhavnykh Sekretariv z d. 17. liutoho 1919 r. v kharchevykh spravakh. (1919, Liutyi 21). *Republyka*, 17, 1 [in Ukrainian].
51. Sapiha, O. (2010). Orhanizatsiia viiskovykh hospitaliv Ukrainskoi Halytskoi Armii ta yikh materialne zabezpechennia (1918–1920 rr.). *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. Volodymyra Hnatiuka. Ser. Istorii*, 2, 79–85 [in Ukrainian].
52. Sniatyn. (1918, Hruden 12). *Nove zhyttia*, 13, 2 [in Ukrainian].
53. U. P. B. Sniatyn, 2.III. (1919, Berezen 5). *Nove zhyttia*, 51, 2 [in Ukrainian].
54. Ukrainska Natsionalna Rada. (1918, Zhovten 20). *Dilo*, 1 [in Ukrainian].
55. *Ukrainske slovo*. (1918, Zhovten 22), 1 [in Ukrainian].
56. *Ukrainske slovo*. (1918, Zhovten 30), 1 [in Ukrainian].
57. UPB. Sniatyn, 2. Marta. (1919, Berezen 6). *Republyka*, 28, 3 [in Ukrainian].
58. Uriadove oholoshennie! (1918, Lystopad 17). *Pokutskyyi Vistnyk*, 3, 1 [in Ukrainian].
59. Velykochyi, V. (2003). *Dzherela do vyvchennia derzhavnoho budivnytstva v ZUNR*. Ivano-Frankivsk: Plai [in Ukrainian].
60. Velykochyi, V. (2005). Natsionalno-politychni protsesy na Pokutti v period ZUNR. *Kolomyia davnia i nova: miska tsyvilizatsiia v istorii ta kulturi: materialy rehionalnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii, prysviachenoï 600-richchiu nadannia Kolomyi mahdeburzkoho prava, Kolomyia, 27 zhovtnia 2005 r.*, 77–91 [in Ukrainian].
61. Viiskova Komanda Okruzhna v Kolomyi. Opovishchennia! (1918, Hruden 15). *Pokutskyyi Vistnyk*, 10, 3–4 [in Ukrainian].
62. *Vistnyk derzhavnykh zakoniv i rozporiadkiv Zakhidnoi Oblasty Ukrainskoi Narodnoi Respublyky*. (1919, Sichen 31), 1, 1 [in Ukrainian].

63. *Vistnyk derzhavnykh zakoniv i rozporiadkiv Zakhidnoi Oblasty Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, (1919, Traven 2), 9, 65–68 [in Ukrainian].
64. Visty Filii Tsent. informatsiinoho Biura v Kolomyi. Ahentura Zabolotiv. (1919, Berezen 13). *Pokutskyi Vistnyk*, 20, 3 [in Ukrainian].
65. Vorobets, V. (1920). 1 padolysta 1918 r. u Kolomyi. *Ukrainskyi skytalets*, 1, 19–23 [in Ukrainian].
66. Vyrishennia zemelnoi spravy. (1919, Sichen 23). *Nove zhyttia*, 16, 1 [in Ukrainian].
67. Zahalna mobilizatsiia. (1919, Traven 23). *Narod. Radykalna politychna chasopys*, 31, 1 [in Ukrainian].
68. Zahalna mobilizatsiia. (1919, Traven 23). *Republyka*, 92, 1 [in Ukrainian].
69. *Zbirnyk zakoniv, rozporiadkiv ta obizhnykiv proholoshenykh Derzhavnym Sekretariatom Zakh.-Ukr. N. R.* (1918). Stanyslaviv [in Ukrainian].
70. Zemelna sprava. (1918, Hruden 15). *Nove zhyttia*, 16, 1 [in Ukrainian].
71. Zemelna sprava. (1918, Hruden 21). *Sichovyi Holos*, 5, 2 [in Ukrainian].
72. Zemelna sprava. (1919, Liutyi 20; Mart 2). *Narod. Radykalna politychna chasopys*, 1, 3–4; 2, 2 [in Ukrainian].
73. Zemelne pytannia. (1919, Sichen 12). *Nove zhyttia*, 8, 1 [in Ukrainian].

Andrii KOROLKO

DEVELOPMENT AND FUNCTIONING OF THE UKRAINIAN AUTHORITIES IN SNIATYN DISTRICT DURING ZUNR (1918–1919)

The study observes forms of activation of the national movement in the Sniatyn district before the dissolution of the Austria-Hungarian Empire and the beginning of the Ukrainian revolution in Western Ukraine. It describes the formation of branches of the Ukrainian authorities in the region during the November breakdown in 1918; highlights social and political processes in Sniatyn district. The author shows features of legislative procedure formation and activity of local authorities, administration, law enforcement bodies, armed forces. The authorities' steps in solving the land issue and the activity of the food administration are analyzed. The sanitary situation in the district is characterized, the causes of mass spread of infectious diseases are revealed, and the process of struggle of local authorities with epidemics is depicted. For a better understanding of this problem, the author considers it reasonable to publish the revealed and unknown documents on state running in the region.

Keywords: Sniatyn district, Pokuttia, public meeting, district council, gendarmerie, armed forces, judicial system, county food board, sanitary situation, epidemic.